

A hírlapok könyvtári megőrzése és használata egy nemzetközi szimpózium tükrében

Kastaly Beatrix

A világ nagy hírlapgyűjteményei a 20. század második felében a legnépszerűbb kutatási forrássá váltak, és egyre növekedő mértékű használatnak vannak kitéve. A fokozódó igénybevétel okozta elhasználódás kombinálódik a 19. század második felétől gyártott fatartalmú újságnyomó papírok egyre súlyosabbá váló törékenységevel és sok — a nagy méretből is adódó — tárolási gonddal. Mindez a hírlapokat a legtöbb könyvtáros számára “a könyvtárak problémás gyermekeivé” teszi, amely nagy tömegű, gyorsan növekvő és pusztulását magában hordó papírhalmot jelent.

Az *IFLA Section on Serial Publications* az utóbbi két évtizedben többször foglalkozott a könyvtárak hírlapgyűjteményeivel. 1970-71-ben egy ad hoc munkacsoport felmérést végzett a hírlapokkal kapcsolatos gyarapítási és megőrzési politikáról. Az 1981-ben hasonló céllal létrehozott munkacsoport — amelyből az állandó *Hírlap Munkacsoport* (Working Group on Newspapers) lett — a felmérésen túlmenően, kibővítette tevékenységét, és további kérdések megvitatását, ajánlások kidolgozását, újabb felmérések elvégzését tekintette feladatának. 1981-1986 között a munkacsoport a hírlap definíciójával, a hírlapok mikrofilmzési gyakorlatának világméretű felmérésével, az eredeti hírlapok — mikrofilmzés utáni — megőrzésére vonatkozó irányelvek kidolgozásával és elfogadtatásával, valamint a hírlapok katalógizálására egy tervezet elkészítésével foglalkozott. E munkálatok közben a munkacsoport egyre inkább szükségét érezte annak, hogy a világ könyvtárainak hírlapgyűjteményeiről pontos információkkal rendelkezék. Ugyanakkor azt is felismerte, hogy a hírlapokat megőrizni és szolgáltatni akaró könyvtárosok óriási problémákkal kerülnek szembe, és kevésbé ismerik e problémák lehetséges megoldását; az IFLA-nak segítséget kell nyújtania számukra. A munkacsoport 1987-ben Londonban, a brightoni IFLA közgyűlés előtti napokban (aug. 12-15.) rendezte meg az első nemzetközi hírlap-szimpóziumot.

A szimpózium témája a hírlapok megőrzésének és hozzáférhetőségük biztosításának együttes problematikája volt (I. International Symposium on Newspaper Preservation and Access). A találkozóon száznál több, újságokkal foglalkozó, kiadói és könyvtári dolgozó vett részt. A könyvtárakból hírlapkönyvtárosok, mikrofilmesek és restaurátorok voltak jelen. A szimpóziumhoz kiállítás csatlakozott, amelyen mikrofilmző berendezéseket, olvasókészülékeket, tekercs mikrofilmről mikrofilme-re másoló rendszereket, konzerváló és restauráló anyagokat és eszközöket, mikrokiadványokat, mikrofilm és -fiche bibliográfiákat mutattak be.

A szimpózium plenáris ülésekből és párhuzamosan zajló szemináriumokból állt. Az első napi plenáris előadások — az előadók személye által meghatározottan — az angol sajtó történetével és szerepével, a sajtó (elsősorban német) bibliográfiáival, az angol és a német (NSZK-beli) sajtóhasználatával és (a francia nemzeti könyvtár tapasztalatai alapján) a hírlapgyűjtemények létesítésének, fenntartásának és megőrzésének általános kérdéseivel foglalkoztak.

Denis Hamilton, a *The Times* volt főszerkesztője, a British Library Igazgató Tanácsának tagja és három sajtótörténész (*Michael Harris*, *Jeremy Black* és *Hans Bohrmann*) előadásaiiban a hírlapok szerepét vizsgálták a kortársi és a történeti kutatásokban. A cenzúrázatlan, hivatását valóban betöltő sajtó jellemzője, hogy naplószerűen, de objektíven, bátorsággal szelektálva megőrökíti az eseményeket és tükrözi az emberek véleményét, reagálását a történésekkel kapcsolatban. Teljességre és az igazsághoz való hűségre törekszik. Az adatokat, tényeket sokszor pontosabban lehet később könyvekben, adattárakban megtalálni mint az újságokban, de a való életnek, az eseményeknek az emberekben való tükröződése csak az újságokból ismerhető meg. Ugyanakkor nemcsak mint az elmúlt korok tükré, hanem a történelem fejlődésében, változásában is fontos szerepet játszik a sajtó. Ez elsősorban a 18–19. századra vonatkozik, amikor az olcsón beszerezhető hírlapokon keresztül jutott el alsóbb osztályokhoz minden új eszme, nézet, divat, információ és a “magas kultúra” olyan eredményei, amelyek a modern társadalmi fejlődésre szervezni tudták az egyes országok lakosságát.

A 19. század közepéig megjelent újságok a mainál sokkal tartósabb papírra készültek, mégis, többnyire csak az elsősorban politikai tartalmú “minőségi”, a középosztály nézeteit és érdekeit képviselő hírlapok maradtak fenn; a 18. századi bulvársajtónak tekinthető lapokból nagyon kevés. A mai napilapok papírjának természetes pusztulása igen gyors; a tartalom fennmaradását a mikrofilmzés biztosítja. Mivel azonban a mikrofilmzésben is többnyire szelektálni kell — ha másképp nem, időben: mit vegyenek előbb és mit később, esetleg csak 20–30 év múlva mikrofilmre —, fennáll annak veszélye, hogy az e századi lapok közül is elsősorban a középosztály lapjai maradnak fenn. A mikrofilmzésre való válogatásnál tehát ügyelni kell arra, hogy szociológiailag széles körből állítsák össze a kort reprezentáló újságok körét. A külföldi újságokat sok nemzeti és egyébkönyvtár már csak mikrofilmen gyarapítja; ezek kiválasztásánál is tanácsos ügyelni a kellően változatos spektrumra.

Hans Bohrmann, a dortmundi Institut für Zeitungsforschung munkatársa a német sajtótörténet és a sajtóbibliográfiák kapcsolatáról beszélve, azt emelte ki, hogy az új sajtótörténetet csak a teljes sajtóbibliográfia elkészítése után, annak alapján lehet megírni.

Willi Höfig, a nyugat-berlini Porosz Állami Könyvtár hírlapkönyvtárosa egy felmérés eredményeit ismertette. A felmérés az NSZK-beli könyvtárak olvasóinak újsághasználati szokásait elemezte, 152 könyvtár 2000. hírlapra vonatkozó könyvtárközi kölcsönzési kérése alapján. A legpregnansabban az egyetemi, főiskolai könyvtárak újsághasználatának nagy aránya mutatkozott meg, a közművelődési könyvtárakéhoz képest (az egyetemi könyvtárak a minta 35 %-át, az általuk kért kölcsönzések az összes kölcsönzés 75 %-át, a közművelődési könyvtárak a minta 23,5 %-át, kéréseik az összes kölcsönzés 5,3 %-át képezték). A használt újságok túlnyomórészt a német nyelvű országokból szár-

maztak, ezeken kívül Párizs, London és New York lapjai szerepeltek nagyobb mértékben. A kérések egyharmada rendkívül vegyes összetételű; a használók érdeklődése annál valószínűbb, minél közelebb esik a hírlap megjelenési helye Közép-Európához. A felmérés szerint a használók érdeklődésében nincsenek jól megkülönböztethető, kitüntetett korcsoportok. Témák szerint inkább voltak szignifikáns csoportok: színes cikkek érdekes eseményekről: kb. 51 %; művészetek: kb. 17 %; kortárs történelem: kb. 17 %; helyi történelem: 7 %; régebbi történelem: 5,5 %; vallás, egyház, technológia, tudományok, sport összesen kb. 3 %. Az előadó két jellegzetességet emelt ki a felmérési eredményekből: a német olvasó etnocentrikus érdeklődését, és azt a — máshol talán nem ilyen egzakt módon tapasztalt — vonást, hogy a sajtó mint a történelmi kutatások forrása meglehetősen háttérbe szorul, mivel elsősorban a kulturális jellegű cikkeket, dokumentumokat és a szépirodalmat keresik az újságokban.

Else Delaunay előadása és a *Françoise Perraud* vezette szeminárium a francia Bibliothèque Nationale (BN) hírlapgyűjteményének létesítésével, gyarapításával, konzerválásával és használatával foglalkozott. A BN hírlaprészlegét 1945-ben nyitották meg az olvasók számára. A gyűjtemény Párizsban két, Versailles-ban egy épületben nyert elhelyezést, összesen kb. 15 000 folyómétert tölt be. Minden, Franciaországban megjelenő hírlapot gyűjt, katalogizál, konzervál és olvasói használatára bocsát. Kb. 150 fő a részleg személyezete; a gyűjtemény naponta 6000 egységgel gyarapodik. Párizstól 100 km-re, Provins-ban létesítettek egy hírlap-mikrofilmező és restauráló részleget, valamint egy speciális, fektetett tárolású hírlapraktárat a már mikrofilmen lévő köteteknek. A mikrofilmzés zömét — a kurrens országos lapok kurrens filmzését és jelentős retrospektív mikrofilmzést — egy 1958-ban erre a célra alapított magánvállalkozás (Association pour la conservation et la Reproduction Photographique de la Presse — ACRPP) végzi, a francia és a nemzetközi archív mikrofilm szabványoknak megfelelő minőségben. A vállalkozás katalógust publikál a készített mikrofilmekről, és árusítja azokat. 1958-1986 között 38,3 millió negatív felvételt készítettek, és kb. 15 millió kocka pozitív filmet másolnak évente.

A BN 1978-1980 között egy ún. "megmentési programot" készített a könyvek és a hírlapok konzerválására és restaurálására. A program támogatására a francia kormány évente 10 millió frankot ad a könyvtárnak, az állomány védelmére. Ebből a vásárolt hírlap-mikrofilmek mennyiségét valamint az olvasókészülékek számát és minőségét tudták emelni, és új restauráló részlegek létesítését, valamint könyvek mikrofilmlapra vételeinek elindítását tudták megoldani.

A felmérések alapján tudják, hogy 40 millió 1860 utáni újságlapot kellene savtalanítani és laminálással megerősíteni, ha az eredeti hírlapgyűjteményt meg akarják őrizni. A laminálást jelenleg két — egy hőre olvadó és egy hőre nem olvadó, erősítő — poliamiddal, egyetlen lamináló géppel végzik. A mostani kapacitással 250 évig tartana a 40 millió lap restaurálása; ahhoz, hogy 5 év alatt elkészüljön, 50 lamináló gépre, 3-400 fő restaurátorra és évente 250 millió frankra volna szükség. Nyilvánvaló, hogy egyik variáció sem lehet a megoldás; keresik a nagy méretű újságok tömeges savtalanításának lehetőségét, és a megőrzési politika újragondolásával foglalkoznak. A tömeges savtalanítás a régi, már töredezett lapok esetében csak az első lépés, utána a papírt meg is kell erősíteni. Az új újságok esetében a savtalanítás mint preventív kezelés hatékony lehet, a papír

törékennyé válásának megakadályozásában. Mindenképpen az eredeti hírlapok forgalomból való kivonásával — helyettük mikrofilm olvastatásával — és optimális raktári körülmények között, fektetett helyzetben, kötve illetve savmentes papírokból készült dobozokban lehet csak hosszú ideig megőrizni a hírlapok eredeti példányaikat.

A Bibliothèque Nationale párizsi épületében tartott hírlapokat — a Párizsban kiadott országos lapokat és néhány fontos vidéki lapot — egy “ipari”-nak tekinthető módon, rendszeresen bekötik. Az Aclé-cég által készített acél csipeszekkel fogják össze az újságok kisebb mennyiségeit, és acéltükkal rögzítik őket egy fehérítetlen lenvászonnal borított táblában. Egy ilyen kötés ára 140 frank, és bár gyorsan elkészíthető, még ez is drága az összes hírlap számára. A Versailles-ban tárolt vegyes összetételű hírlapanyag számára semleges kémhatású bőrrel borított, savmentes kartondobozokat készítenek kötés helyett a hírlapok mikrofilmezés utáni raktározására.

Az ACRPP-től 10 kurrens országos napilap mikrofilmjét (egy archivális negatívot és két pozitív másolatot) vásárolja meg a Bibliothèque Nationale; 23 regionális napilapot a különböző helyi változatokkal együtt, a BN Provsins-i helyiségeiben vesz az ACRPP mikrofilmre. 13 vidéki napilapot az előállítók vesznek mikrofilmre, ezeket megvásárolja vagy lemásolja a BN. A regionális lapok negatív filmjét Provsins-ban, az országos lapok filmjét Párizsban őrzik, 14°C-ra és 35 % relatív légnedvességtartalomra kondicionált raktárakban. A régi helyi lapok mikrofilmezését a BN anyagilag — mikrofilmező műhelyek létesítésével vagy a mikrofilmezés költségeinek fedezésével — támogatja a megyei könyvtáraknál. Az eredeti újságok fényképezése tilos a BN-ban; a mikrofilmekről reader-printerrel készítenek papírnagyításokat.

Fontosnak tartják, hogy az újságokkal naponta érintkező személyzetet kiképezék a használattal járó károsodások, valamint a rovar- és penészkárok ellenőrzésére és felismerésére, a levegő hőmérsékletét és páratartalmát, valamint a fényerősséget mérő készülékek leolvasására és a helyes portalanításra.

Johan Mannerheim (a stockholmi Királyi Könyvtár hírlap részlegének vezetője és a svéd országos hírlapmikrofilmezési program felelőse): Állományvédelem mikrofilmezéssel címmel tartott előadást.

Ő képviselte a legmarkánsabbban az európai álláspontot az amerikai gyakorlattal szemben, az eredeti hírlapok mikrofilmezés utáni megőrzésének szükségességét illetően. Egy ország hírlapjainak eredeti példányaikat lehetőleg különböző helyeken lévő könyvtárakban, a használattól megkímélve kell az utókor számára megőrizni. Ezt az álláspontot és Európában elfogadott gyakorlatot az indokolja, hogy a mikrofilm nem helyettesíti minden tekintetben a hírlapok eredeti példányát. Elsősorban a színek (színes képek, fejlécek, vonalak, felületek) azok, amiket a fekete-fehér mikrofilm nem adhat vissza. A 19. századi fametszetek az újságokban nem reprodukálhatók jól minden esetben mikrofilmen. Az újságelőállítás technikák változásai nem tanulmányozhatók mikrofilmen. Nyilvánvaló tehát, hogy egy ország kulturális — nyomtatott — örökségének megőrzését a mikrofilm önmagában nem teljesítheti, hanem mint a használat alól többnyire mentesítő eszköz, elősegítheti az eredeti fennmaradását. Az eredetit biztonsági okokból is meg kell őrizni (lehetnek hibás felvételek, tönkremehet a mikrofilm). Mivel a restaurálás — még ha tömeges is — nagyon költséges és a mennyiséget tekintve lehetetlen az összes

újság vonatkozásában, a legjobb védelem a mikrofilm használatása és az eredeti kivonása a használatból.

A kurrens — a megjelenés után elvégzett — mikrofilmezésből több haszon származik, és könnyebb végrehajtani mint a retrospektív filmezést, mivel teljes körű végrehajtása esetén legalább az biztos lehet, hogy nem nő tovább az állományvédelem problémája. A hosszú, rossz állapotban lévő régi címekkel kezdik általában a mikrofilmezést, hogy azok el ne pusztuljanak mielőtt filmre kerülnek. Svédországban 1979-ben kezdték a teljes kurrens filmezési programot, ehhez 1983-ban csatlakozott a retrospektív program. Ez utóbbi befejezését 15–20 éven belül tervezik. Az előkészítésben és a kész filmek feldolgozásában (nem teljes munkaidőben) 14 könyvtáros vesz részt; az évi 2 millió felvételt külső cég készíti, szigorú minőségi szabvány szerint.

Ha hosszú távon meg akarják őrizni az újságok tartalmát, akkor kell legyen egy archivális film (negatív vagy pozitív), amit soha nem használnak, hanem a film számára optimális körülmények között tárolnak. Az előadó felhívta a figyelmet arra, hogy a nagy raktárterek légkondicionálásánál a megengedhető napi 1°C 5 % relatív légnedvességtartalom-változást nemigen lehet fenntartani. Ezért könnyebb lehet a filmtekercseket egyenként egy alumíniumfólia + műanyag kombinációjú anyagból készült zacskóba légmentesen behegeszteni, amelyben a légnedvesség beállítható egy állandó értékre. A hőmérsékletet már könnyebb a megkívánt állandó értéken tartani a helyiségben, a relatív légnedvességtartalom pedig elég, ha 50 % alatt marad (egyébként 25–35 % kellene). Egy másik, ún. master-negatívról lehet a pozitív másolatokat készíteni különféle (olvasói, további másolatok alapjaként, kölcsönzési és eladási) célokra.

A kurrensen fényképezett újságok kötése szükségtelen; savmentes dobozokban, vízszintesen kell tárolni őket, és csak kivételes esetekben bocsátani az olvasó rendelkezésére. A retrospektív filmezés érdekében szétszedett köteteket sem kell újra bekötni, hanem dobozokban, vízszintesen tárolhatók. Ha egy (nem nemzeti) könyvtár megvásárolja egy — esetleg csak részletekben meglévő — hírlapjának teljes retrospektív mikrofilmjét, akkor az eredetit — helykímélésként — felajánlhatja egy teljes, “nemzeti” cím-sorozat összeállításához.

Johan Mannerheim előadása és a két mikrofilmezéssel foglalkozó szeminárium a hírlapok mikrofilmezésének valamennyi könyvtárosi, bibliográfusi, fényképezési és technikai kérdését felölelte, és teljes útmutatást adott azoknak, akik ezután tervezik a mikrofilmezés megkezdését.

A többi öt szeminárium témái igen szerteágazóak voltak: nemzetközi irányelvek a hírlapok katalogizálására (a tervezet megvitatása); az újság használójának szempontja; indexelés, sajtókivágat-gyűjtemények és online adatbázisok; az újságok tömeges restaurálása; az optikai lemez és a hírlapok védelme. A két utóbbi témáról, mint a hírlapok eredeti példányainak megóvását érintő eljárásokról szöveg bővebben.

Az 1860 után megjelent újságok fennmaradásának alapproblémája a papír nagy savtartalma, ami a papír törékenységét, elroncsolódását okozza. A néhány országban (USA, Kanada, Franciaország) kialakított tömeges kezelések csak a savtalanításra alkalmasak, míg a papír megerősítése tömeges méretekben még kevésbé megoldott. Lipszében — bár laponként végzik mind a savtalanítást mind az erősítést szolgáló papírhasítást — viszonylag termelékenyen tudják a hírlapok teljes kezelését végezni. Ezen kívül

Nagy-Britanniában a British Library megbízásából, folytatnak kísérleteket savas és gyengült papírok egyidejű tömeges savtalanítására és erősítésére. Ezek a kísérletek azonban — ahogy a többi savtalanító eljárás is — könyvekkel történnek; a hírlapok különlegesen nagy mérete más technológiákat tenne szükségessé. Az eddig egyetlen, kifejezetten a hírlapok papírjának tömeges, egyidejű savtalanítására és erősítésére szolgáló módszert az Osztrák Nemzeti Könyvtárban fejlesztették ki és alkalmazzák üzemszerűen. Az osztrák eljárás a maximum 4 cm vastag újságtömböknek egy papírerősítő, vizes alapú ragasztóanyag híg oldatával és a benne oldott savközömbösítő anyaggal való átítatásból, és az átítatott tömbök szárításából áll. Egyszerre 20–30 újságtömböt lehet, lapokra való szétzedés nélkül, kezelni. A papírlapok között és a papírban lévő levegőt vákuum alkalmazásával kiszívják, így a folyékony erősítő és savtalanító anyagok meglehetősen egyenletességgel fel tudnak szívódni a papírlapokba. A szárítás az ún. fagyasztva szárítás módszerével történik; először hirtelen -40°C -ra hűtik (megfagyasztják) az átítatott tömböket, majd magasabb hőmérsékleten, vákuumban, a jeget elpárologtatják, anélkül, hogy az vízé olvadna. Az átítatott lapok valamelyest megerősödnek, savasságuk megszűnik, és a későbbi savasodástól és oxidálódástól is védve vannak a bennük a levegő szén-dioxid tartalmával képződő vegyület révén. Az eljárásnak egyetlen hátránya, illetve korlátja, hogy csak olyan papírok esetében alkalmazható eredményesen, amelyek még nem töredeznek. Az eljárást *Gerhard Banik*, az Osztrák Nemzeti Könyvtár Restauráló Intézetének igazgatója ismertette. A szeminárium következtetése az volt, hogy ezen a területen — mivel olyan kevés még az igazán jól használható módszer a hírlapok eredeti állapotban való konzerválására és restaurálására — igen fontos az együttműködés és az eredmények, tapasztalatok nemzetközi publikálása.

Az új technológiai lehetőségek (műholdas közvetítéssel, online kapcsolatokkal újságok vétele, optikai és kompakt lemezeken való szövegtárolás) közül a szeminárium elsősorban az optikai és a CD-ROM lemezek adattárolási célú felhasználását és a lemezekkel kapcsolatos, még fennálló bizonytalanságokat emelte ki. A lemezekre nagy energiájú lézer-sugárral felvitt kódokat vagy képeket kis energiájú lézerrel lehet leolvasni, és meg lehet jeleníteni terminálon, ki lehet nyomtatni, át lehet vinni mágneses hordozóra vagy távoli helyen is vehető. Az optikai lemezek a videolemezekkel párhuzamosan, a kompakt ROM lemezek a hanglemezek leszármazottaiként jelentek meg, 1982-ben. Jelenleg még az egyszer felvitt információ nem törölhető le vagy nem írható újra. Mindkét lemezfajta alkalmas lehet számítógépi adatok archiválására, bibliográfiai adatbázisok és publikációk tárolására és szétsugárzására. Állomány, illetve adatvédelmi szempontból alapvető probléma, hogy a gyártók mindkét lemeztípus esetében csak tíz éves adatmegőrzési időt garantálnak; így ezek a lemezek nem alkalmasak még a hosszú távú információ-tárolásra (arról nem is szólva, hogy a használatukhoz szükséges berendezések rendkívül drágák). Kétségtelen nagy előnyük a minden más hordozóhoz képest óriási adattároló kapacitásuk. Ezen a területen még sok technológiai, méretbeli változás várható, ezért sem alkalmas még ez a hordozó a nyomtatott dokumentumok tartalmának tárolására. A papíron kívül a mikrofilm az egyedül biztonságosnak tekinthető hordozó; róla a későbbiekben — ha a lemezek tartóssága megfelelően alakul — átjátszható a kép optikai vagy kompakt lemeze.

Plenáris ülésen hangzott el 19 ország képviselőjének tájékoztatója az országok nemzeti hírlapgyűjteményeiről, azok kialakulásáról, nagyságáról, állapotáról, feltártságuk módjáról és mértékéről, a folyó vagy tervezett mikrofilmzési programokról és az eredeti hírlapok megővésének módszereiről és problémáiról. A bemutatott kép változatos, és feltehetően jellemző volt a hírlapok könyvtári helyzetére a világban.

- Indonézia kivételével minden országban folyik hosszabb-rövidebb ideje, kisebb-nagyobb mértékű hírlap-mikrofilmzés vagy/és a hírlapok mikrofilmen való beszerzése. Nehézségekkel küzdenek e téren Kínában, Indiában, Iránban, Nigériában, tehát az iparilag gyengébben fejlett országokban.
- Az eredeti hírlapokat mikrofilmzés után — az USA kivételével — mindenhol megőrzik. Az USA-ban csak akkor, ha valami konkrét oka vagy célja van a megőrzésnek.
- Az eredeti megőrzésének módja — elsősorban a lehetőségek korlátozott volta miatt — sokféle: bekötés, kötés nélkül, többé-kevésbé alkalmas tárolóeszközökben tárolás, korlátozott mértékben restaurálás (utóbbi Franciaországban, Magyarországon, Jugoszláviában, Nagy-Britanniában és Ausztriában). A legtöbb probléma itt jelentkezik.
- Időálló könyvpapírra nyomtatják a nemzeti könyvtárba kerülő hírlappéldányokat Japánban, reprint kiadás készült néhány fontos régi újságról Iránban. Magyarország az egyetlen, ahol időálló újságnymó papír gyártására irányuló kísérletek folynak; eziránt nagy érdeklődés mutatkozott meg.

A programban szerepelt egy látogatás is, a British Library hírlapkönyvtárába (Newspaper Library, BLNL), London központjától kb. 15 km-re Colindale városnegyedben.

Az 1932-ben, önálló épületben megnyílt hírlapkönyvtárban teljes körű könyvtári munkát végeznek: a kötelezpéldányok begyűjtése, külföldi gyarapítás, feldolgozás, olvasószolgálat, raktározás, állományvédelem (mikrofilmzés, kötés, restaurálás) valamint a hírlapokkal kapcsolatos könyvtárpolitika kialakítása a British Library általános tevékenységén belül. A BLNL az egyetlen könyvtár az Egyesült Királyságban, amely teljeskörűen vállalja a brit hírlapok kötelezpéldányainak gyűjtését és megőrzését. A külföldi lapok tekintetében a gyarapítás az egész világot átfogja (a keleti írások kivételével); minden országból legalább két, a politikai életet tükröző hírlapot gyűjt. Jelenleg összesen 3000 címet gyarapítanak. A Colindale-i hírlapkönyvtár a londoni újságokat tartalmazza 1801-től, valamint az ír, skót és angol vidéki lapokat 1700-tól és a külföldi hírlapokat. Az Egyesült Királyság-beli gyűjtemények 1830-tól teljesnek mondhatók, kivéve a II. világháború bombázásai által elpusztított köteteket, amelyeknek egy részét még mikrofilmen sem tudták pótolni. Az újságkötetek és kötés nélküli csomók kb. 29 km polcot foglalnak el, ezen kívül kb. 230 000 tekeres pozitív olvasói mikrofilmet tárolnak. Évenként 160 folyóméter hírlappal és kb. 14 000 tekeres mikrofilmmel gyarapodik a könyvtár. A raktárak természetesen itt is időről időre betelnek; elsősorban a már mikrofilmre vett újságokat telepítik át más raktárépületekbe.

A hírlapkönyvtárnak az állományról teljes, cím és kiadási hely szerinti katalógusai vannak. Nyomtatott formában 1971-ben adták ki őket. A katalogizálást saját belső szabályzatuk alapján végzik. Tervezik az 1970 utáni katalógus számítógépre vitelét, MARC-rendszerben, a British Library adatbázisaihoz csatlakoztatva.

Az olvasótermekben összesen 100 olvasói hely van, ezek közül 35 korszerű és kényelmes mikrofilm-olvasóval ellátott hely. A forgalom nagy, évente kb. 26 000 olvasó használja a hírlapkönyvtárat. Könyvtárközi kölcsönzésben sem kötött hírlapot sem hír-

lap-mikrofilmet nem forgalmaznak jelenleg. Az olvasók 40%-a külföldi, de az olvasók 80%-a csak Egyesült Királyság-beli és 63%-uk csak 20. századi újságot olvas. Azok a hírlapok, amelyeknek pozitív mikrofilmje a könyvtárban már megvan, a legkivételesebb esetektől eltekintve, csak mikrofilmen olvashatók.

A mikrofilmezés 1948-ban, a Colindale-i épületben kezdődött, a háborúban elpusztult kötetek pótlása céljából. Az 1960-as években a mikrofilmezést raktári férőhely nyerése érdekében folytatták, a külföldi hírlapok tekintetében, amelyeket azután más, külső raktárban helyeztek el vagy megsemmisítettek (ezzel 1976-ban felhagytak). Egy 1976-ban végzett felmérés nyomán a külföldi hírlapok mellett az Egyesült Királyság kurrens hírlapjainak és a károsodott — használat esetén pusztulásnak kitett — régi hírlapoknak a rendszeres mikrofilmezését ajánlották. Ily módon a mikrofilmet az eredeti helyett kezdték használni, vagyis megindult az állományvédelmi célú mikrofilmezés. Jelenleg 33 felvevőgéppel, 70 fős személyzettel, a legszigorúbb archiválási követelményeknek megfelelő minőségben készítik a negatív mikrofilmeket, amelyekből egy példányt az 1961-ben, megfelelő környezeti körülményekkel létesített raktárban őriznek. A kapacitásnak kb. a felét fordítják a külső megrendelések kielégítésére (a kapható mikrofilmekről publikált katalógus: Microfilms on Newspapers and Journals for Sale). A kapacitás másik felét felosztják a különféle feladatok között: a hiányok pótlása más könyvtárakból kölcsönvett kötetek filmezésével; a forgalomból kivont, nagyon sérült kötetek, a sajtókivágot-gyűjtemények és egész állományrészek szisztematikus mikrofilmre vétele.

A hírlapkötészeti és -restauráló műhely 9 főt alkalmaz. A 70-es évek közepéig a kötési munka dominált: minden hazai kurrens hírlapot bekötöttek, a kötött hírlapokat kapta kézbe az olvasó. A kurrens kötés nagy aránya miatt a régi állomány restaurálása a legnépszerűbb sem tudott lépést tartani az állomány károsodásának sebességével. Az állományvédelmi mikrofilmezés és a mikrofilm-használat előtérbe kerülésével, a 80-as évektől fokozatosan csökkent az új hírlapok kötése, és előtérbe került a konzerválás-restaurálás. 1985 vége óta egyetlen hazai kurrens hírlapot sem kötnek, és úgy tervezik, hogy 1990 végéig minden vidéki újságot is mikrofilmre vesznek vagy megvásárolják a filmjüket.

A régi újságok lapjait szerves oldószeres savtalanító anyaggal permetezik be, és egy akrilát ragasztókeverékkel bevont hosszú rostú cellulóz fátyolpapírral, laminálással erősítik meg, majd bekötik tartós könyvtári kötésbe. Ezt olyan fontos, rongálódott újságokban végzik, amelyeknek mikrofilmezésére még nem kerülhet sor. A be nem kötött, mikrofilmre vett kurrens lapokat savmentes papírba csomagolva, vízszintesen, megfelelő raktári körülmények között tárolják, és csak nagyon kivételesen adják ki az olvasónak.

A BLNL a brit hírlapok megőrzésének, feltárásának és használatának központja, de nem képes egyedül megvalósítani az ország összes hírlapja tekintetében minden feladatot. Olyan programokat kezdeményez, amelyek biztosíthatják a vidéki hírlapok összehangolt védelmét, a regionális könyvtári rendszereken belüli mikrofilmre vételüket. 1984-85-ben a British Library Reference Division anyagilag támogatta egy kísérleti kutatás lefolytatását, amely a délnyugat-angliai könyvtári régióban a helyi újságok állományvédelmi (mikrofilmezési vagy restaurálási) szükségleteinek és egy teljes körű megőrzési program elemeinek meghatározását célozta. A kutatási beszámolót Newsplan címen 1986-ban publikálták; a tapasztalatok általános összegzéséből és az egyes hírlapcímek adatainak rendszeres ismertetéséből áll. Az általános rész egyedülálló tanulmány a hírlapok jelen állapotáról és a létező állományvédelmi programokról. A kutatásban részt vevő könyvtárak, levéltárak és múzeumok a kutatás irányítójának vezetésével ajánlások

kat dolgoztak ki a British Library és a megyei könyvtárak vezetői számára, amely ajánlások kiterjednek a helyi források, az intézmények közötti helyi együttműködés mibenlétének és a technikai szabványoknak a meghatározására. Igénylik a British Library-tól a mikrofilmzési tapasztalatok megosztását és azt, hogy a British Library anyagilag támogassa a vidéki újságok mikrofilmre vételét.

A BLNL hasonló kutatásokat kíván végeztetni a többi könyvtári régióban is, és a nyert adatok elemzésével meghatározza a mikrofilmzés sorrendiségét, és azt, hogy mely címek filmzését kell a BLNL-ben végezni. Így egy országosan koordinált, ésszerű hír- és mikrofilmzési program alakítható ki.

A szimpózium befejezésekként három olyan előadás hangzott el, amelyek a hírlappal kapcsolatos nemzetközi együttműködés szükségleteivel és lehetőségeivel foglalkoztak. *Hana Komorous* (Victoria Egyetem, Kanada) az újságokra vonatkozó információk (kurrens hírlapok bibliográfiai leírásai; retrospektív hírlap-bibliográfiák; nyomtatott hírlap-katalógusok; egyesített listák; mikrofilmen lévő hírlapcímek jegyzékei; gépi feldolgozású adatok) nemzetközi cseréjének szükségességéről szolt előadásában. Ugyancsak fontosnak tartotta, hogy minden érdekelt könyvtár tudomást szerezzen az egyes országok hírlappal kapcsolatos politikájáról, programjairól és szabványairól. Végül összefoglalta az IFLA Working Group on Newspapers szerepét a hírlappal kapcsolatos információk nemzetközi cseréjében.

Mary-Jane Starr (Nemzeti Könyvtár, Kanada) a hír- és mikrofilmzésben való nemzetközi együttműködés elemeit vázolta föl, a következőképpen:

- koordináló mechanizmus létrehozatala;
- megegyezés a filmzési szabványokról;
- a mikrofilmzés felelősségének rendezett megosztása az országok között;
- megállapodás a címek kiválasztásának kritériumairól.

Hans Bohrmann az újságoknál világszerte alkalmazott állományvédelmi politika eszközeit vette számba, de a mikrofilmzést emelte ki mint a gyakorlatilag legjobban használható lehetőséget. Az eredeti újságpapír kémiai kezelésére alkalmas berendezés és annak működtetése még az iparilag fejlett országok számára is igen költséges; az elektronikus és digitális tárolás az optikai és kompakt lemezeken (színesben is) új lehetőségeket nyithat, de tárolási tartósságuk még kérdéses. Még a mikrofilmzésben is igen nagy különbségek vannak, akár Európában is; Latin-Amerika, Ázsia és Afrika országai pedig igen sok anyagi, technikai és raktározási (ég-hajlat!) problémával találják szembe magukat, ha az újságok mikrofilmzését tervezik. Haladás ezen a téren csak az országok közötti együttműködéssel lehetséges, akár az UNESCO-n keresztül, akár kétoldalú szerződések révén. Az együttműködés kiterjedhet a gépek és a mikrofilmkészítés szolgáltatására, szakemberek betanítására, valamint az egyes könyvtárak állományáról készített — a másik ország számára is érdekes — mikrofilmek átadására.

Felhasznált irodalom

- 1 Newspaper Preservation and Access Proceedings of the Symposium held in London, August 12-15, 1987.. I-II.vol. IFLA Publications 45-46. Ed. by Ian Gibbs. München — New York — London — Paris. 1988.449 p.